

Industrialització i caciquisme al Berguedà 1868-1907

Josep Noguera Canal

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

Tesi doctoral presentada per En/Na

Josep NOGUERA CANAL

amb el títol

**" Industrialització i caciquisme al Berguedà
1868-1907"**

per a l'obtenció del títol de Doctor/a en

HISTÒRIA

Barcelona, 11 de desembre del 2013

**Facultat de Geografia i Història
Departament d'Història Contemporània**

UNIVERSITAT DE BARCELONA

INTRODUCCIÓ

“Així s’escriu la història. La història oficial. I la geografia oficial, que encara indica que “España limita al Norte con el mar Cantábrico y los montes Pirineos que nos separan de Francia..”. Però no, tothom té la seva geografia, tothom limita amb un nord...tothom té a dins una rosa dels vents i un horitzó...I la història de veritat s’escriu amb vides, i amb idees de persones, i amb projectes, que són projectes de persones, i amb comportaments, sentiments i creences, que són comportaments, sentiments i creences de persones, i amb triomfs, que són triomfs de persones, i amb errors i derrotes, que són errors i derrotes de persones (...).”

SOLER i AMIGÓ, Joan. *Rebels a tramuntana*. Barcelona. Columna, 2003.

“(...) Tot defensant la necessitat d’una nova concepció global de la història, l’historiador català no constata que un conjunt d’estudis microhistòrics pugui arribar a ser el fonament d’una bona anàlisi macrohistòrica i pugui permetre, al seu torn, mesurar en punts concrets els possibles excessos generalitzadors de qualsevol teoria global”.

PALAU i ORTA, Josep. *Fontana abans i després de la fi de la història*. Entrevista dins *L’AVENÇ*, nº 264, desembre 2001.

Justificació del tema.

L’objectiu d’aquest estudi és fer una aportació acadèmica a l’historiografia del Berguedà, que actualment es limita a les tesis doctorals de Mª Dolors Santandeu i Soler, *La vila de Berga a l’edat Mitjana. La família dels Berga* i de Lluís Guerrero i Sala, *Aspectes sanitaris de la vila de Berga (1569-1760)*, les dues presentades a la U. B. el 2006. (Cal dir que de l’edat Mitjana, comptem amb estudis puntuals dels Drs. Riu, Riquer, Sans Traver, Salrach i altres, del major interès). Res de Contemporània.

El meu treball es limita a l’estudi del caciquisme polític i econòmic, les seves causes i conseqüències entre els anys 1868-1907, en base a les eleccions legislatives del Districte.

Interès pel tema i trajectòria personal.

Els meu besavi patern havia estat vinculat directament amb el caciquisme dels Rosal, el matern amb el del seus adversaris i el Canal Industrial de Berga, de manera que pels meus avis i alguns coetanis vaig conèixer un bon anecdotari del tema. D’aquí neix el meu interès per aquest temps i s’inicia una llarga trajectòria d’estudi.

L’any 1970, J. Mª de Martín i Manuel Sistach varen publicar el llibre *La premsa periòdica bergadana 1812-1969*, unes publicacions on es reflexen les controvèrsies dels cacics locals al servei d’alguns industrials (Rosal, Pons, Olano, els Farguells, etc.) i els seus candidats. Amb aquesta base va començar la meua investigació, amb les publicacions:

Berga en temps del Canal Industrial (1885-1900), tesina de llicenciatura publicada el 1989; *La Minería al Berguedà* (1991); *Visió històrica de la Patum de Berga* (1992); *Caciquisme i sistema liberal. Berga 1881* (2003). Col·laboracions en altres llibres d'Història local o comarcal (Borredà, Saldes i la cacicada de la compra fraudulenta de la fusta del bosc de Gresolet per l'Ollano, Avià, Capolat, i altres) i diversos articles relacionats amb el caciquisme, cacics, industrialització i vies de comunicació, en especial el traçat del ferrocarril miner.

Breu estat de la qüestió historiogràfica catalana sobre el tema.

El primer capítol de la segona part, plantejo la pregunta Què és el Caciquisme?, que responc en base a una àmplia bibliografia. Aquí, limitant-me, a la més bàsica per aquest treball, cal citar les tesis de Conxita Mir, Lleida (1890-1936): caciquisme polític i lluita electoral. (1985) i de Mª Gemma Rubí i Casals, El caciquisme i el despertar de la societat de masses. Manresa, 1875-1901 (2005). La mateixa autora i Josep Armengol i Segú, han publicat el capítol 9, Catalunya, dins El poder de la influència. Geografia del caciquismo en España (1875-1923), obra dirigida per José Varela Ortega.

Xavier Tornafoch i Yuste, que va investigar el caciquisme berguedà en un treball publicat a *Dovella*, revista del Centre d'Estudis del Bages, tractat en aquest estudi, va presentar la tesi *Política, eleccions i caciquisme a Vic (1900-1931)* U. A. B., 2007.

També, Andreu Castells Sabadell, informe de l'oposició (6 volums, 1975); J. Garriga i Andreu, Granollers, caciquisme i fractura democràtica (1848-1939) (2003) i Francesc Costa, Els cacics d'Argentona. Fets històrics del segle XIX (1989). Altres estudis sobre el caciquisme a Andalusia de Javier Tusell i del caciquisme a Galícia, aquests dos darrers ben diferents del caciquisme al Berguedà, exercit pels industrials establerts a aquest districte electoral.

Consideracions sobre la metodologia.

He tingut la sort de poder investigar en dos arxius privats: el del Sr. Manuel Sistach i Tomàs, que va aplegar gairebé tota la premsa berguedana (a vegades editada a Barcelona) i parcialment en un dels descendents de Ramon Pujol i Thomàs, un dels grans protagonistes de l'època. Els resultats m'han permès documentar la vida política i social de Berga i diversos pobles del seu districte electoral, les seves pugnes electorals, els seus personalismes i rivalitats locals, les seves contradiccions i inquietuds, les seves coaccions, manipulacions i frustracions. Aquesta documentació m'ha fet veure la poca fiabilitat de les notícies publicades a la premsa partidista.

També, a l'Arxiu Municipal i Comarcal, he pogut consultar la documentació oficial conservada, que no sempre reflexa la veracitat dels fets, així com els esborranys de les actes generals dels escrutinis electorals remeses a Berga i les seves primeres impugnacions.

Fins a les eleccions legislatives del 1907, es conserven les actes electorals dels pobles del Districte on hom pot comprovar que sovint s'enviaven en blanc o es confeccionaven directament a Berga. Aquesta comprovació m'ha permès establir la hipòtesi general d'aquest treball.

Hipòtesis generals i secundàries.

El Districte electoral de Berga, insignificant en el conjunt del país i sempre deprimat econòmicament, va possibilitar que els principals industrials que s'hi establiren, al dominar el mercat laboral, tinguessin un poder absolut. Ells presentaven els candidats a Corts que convenien als seus interessos. La seva arma eren els *favors* i les coaccions quan necessitaven electors. Quan no era suficient, s'entrava a la compra d'actes o vots, majorment a partir del sufragi universal (1891). Els diners *invertits* en aquestes operacions els administraven i repartien els cacics locals que els facilitaven l'acta, que eren una font d'ingressos per aquests agents electorals. Tot plegat, mirat amb frivolitat, en resulta un anecdotari de sainet, però que podia dur a pagar sancions i fins i tot a anar a presidi llargues temporades.

Les eleccions provincials i locals seguien la mateixa tònica, a partir dels nomenaments per R. O. dels alcaldes de Berga, cap del partit judicial, en connivència amb els jutges de primera instància i dos notaris, un per cada formació, que *donaven fe*, d'incidents ben contradictoris. Tot plegat, generava una enorme paperassa de difícil lectura que era remesa a la Comissió d'Actes del Congrés a Madrid que *dictaminava* quina era la veritable o qualificava l'acta com a *greu*.

Com a resum d'hipòtesis secundàries, entre altres, crec que els mateixos cacics mantenien la població dividida per afers d'àmbit local o comarcal: Canal Industrial de Berga, carreteres, ferrocarril, etc.

Carlins, clergat i integristes varen tenir molt protagonisme, al costat dels industrials i a diferència de Barcelona i ciutats grans, molt poc a l'incipient catalanisme, en el període estudiat.

Agraïments.

He d'agrair molt sincerament a tots els amics i amigues que m'han animat i ajudat a prosseguir en aquest treball, interromput diverses vegades per causes forçades.

I, d'una manera especial als propietaris dels arxius privats esmentats: Manuel Sistach i Tomàs, i ja desaparegut ell, al seu fill Miquel Sistach i Caus i a la seva esposa Mª Teresa Soler i Fullarachs, els dos desapareguts prematurament.

A Joan Bta. Pujol i Pons, fill de Ramon Pujol i Thomàs i al seu nebot i hereu, Ramon Pujol i Mayer.

A Josep Carreras i Balaguer, regidor de Cultura quan l'Arxiu Municipal no era públic, que em va permetre accedir-hi.

A l'actual director de l'Arxiu Comarcal Xavier Pedrals i Costa i als seus col·laboradors, especialment la Roser Casals i Clotet, per la documentació que m'han facilitat.

Al Dr. Jordi Casassas i Ymbert, que m'ha dirigit aquest treball, per les seves directrius i encoratjament.

A Joan Tuneu per la correcció d'aquest text.

A la meva família: especialment a la meva esposa Maria Prat i Prat, per la seva immensa paciència i el temps que li he robat, als meus fills i a l'Ester, pel seu suport informàtic.

Sense l'ajut i encoratjament de tots ells, aquest treball no s'hauria realitzat.

